

Основні ідеї та рекомендації

від спікерів та учасників Міжнародної Конференції «Кримінальний процесуальний кодекс України: проблеми застосування та перспективи удосконалення»

ВІДКРИТТЯ ЗАХОДУ ТА ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Андрій Кожем'якін, народний депутат України, Голова Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України:

– Комітетом були направлені звернення до органів державної влади, провідних навчальних та наукових установ, провідних практиків у сфері застосування кримінально-правових норм та представників громадськості з проханням надати, за наявності, свої пропозиції та зауваження до Кримінально процесуального кодексу України з урахуванням наявних прогалин, колізій, невідповідностей та на підставі аналізу практики застосування (*Рішення Комітету від 4 червня 2017 р. щодо напрацювання системних змін до Кримінального процесуального кодексу України за результатами аналізу його правозастосування протягом п'яти років від дня набуття чинності нової редакції*). Зараз зазначені пропозиції опрацьовуються народними депутатами.

– Перед утворенням координаційної групи для напрацювання системних змін до КПК, до складу якої включити народних депутатів України – членів Комітету, працівників секретаріату Комітету, провідних науковців в цій галузі та практиків у сфері застосування кримінально-правових норм, а також представників громадськості, є необхідність обговорити дані пропозиції на цьому заході.

– Основне завдання на сьогодні – узагальнити отриманні пропозиції і зауваження та на їх підставі розробити відповідні пропозиції щодо внесення змін до Кримінального процесуального кодексу, з якими ознайомити народних депутатів – членів Комітету.

– Більше 500 поправок запропоновано до КПК впродовж 5 років, 350 з них було внесено до КПК. 36 проектів про внесення змін до КПК вже пройшли 1 читання і ще 36 очікують розгляду в Комітеті і Верховній Раді.

Жоель Ваштер, Заступник голови Консультативної місії ЄС:

– Кримінальний процес повинен встановлювати правильний баланс між ефективним розслідуванням і кримінальним переслідуванням, захистом обвинувачених та інших учасників кримінального процесу.

– Населення має довіряти: системі кримінального правосуддя, для цілеспрямованого покарання винних у скоєнні злочинів; системі кримінального правосуддя, яке повинне бути незалежним та неупередженим, а не таким, що зловживає політичними та особистими цілями; права підсудних завжди повинні чітко дотримуватися, жертви – мати право отримати компенсацію, а також – на гідне ставлення та співчуття.

Юрій Луценко, Генеральний прокурор України:

– Генеральна прокуратура має сконцентруватися на своїх основних конституційних функціях – процесуальному керівництві, представництві в судах, підтриманні обвинувачення.

– За 5 років – є певні проблеми, які виникають при застосуванні набагато прогресивнішого КПК. Основні проблеми:

1. Скасування дослідчої перевірки, яка раніше існувала – сьогодні будь-яка заява реєструється в ЄРДР, навіть заява, яка може навіть очевидно не містити в собі ознак скоєного правопорушення. Запускається весь механізм призначення слідчого, призначення процесуального керівника, проведення відповідних дій. Достатньо багато витрачається часу, паперів, зусиль для того, щоб в очевидних, безглузких інколи випадках надати рішення про закриття кримінального провадження.

В цьому році – 1 млн. 800 тис. проваджень – реєструвати повністю всі провадження до ЄРДР без жодного фільтру означає кожного року збільшувати цю цифру принаймні на 300-400 тис., що не буде допомагати ефективному розслідуванню справжніх кримінальних правопорушень і злочинів.

2. Встановлення новим КПК особливостей визначення підслідності, зокрема, між НАБУ, Генеральною прокуратурою України, іншими органами; поєднання складів злочинів, суб'єктів їх вчинення, розміру шкоди, предмету злочину створило умови для постійних спорів про підслідність через неможливість її визначення на початку розслідування. Наразі не йдеться про відмову ГПУ передати будь-яку справу до НАБУ, навпаки, накопичуються десятки відмов НАБУ брати до свого провадження ті чи інші кримінальні правопорушення. Спочатку вважалося, що під підслідністю НАБУ будуть справи, де є і сума збитків високого рівня і кваліфікуюча ознака службовця категорії А. Очевидно потрібно вирішити, хто має право вирішувати спори про підслідність і який порядок цього вирішення.

3. Скасування положень, які давали прокурору вищого рівня можливість витребувати кримінальні провадження для їх вивчення і прийняття рішень, зокрема про скасування незаконних та необґрунтованих постанов слідчих та прокурорів в цих провадженнях, на практиці зробило практично неможливим реалізацію вищестоящим прокурором своїх законних повноважень. Суттєвих ускладнень додали й встановлені строки для скасування прокурором, наприклад, незаконних та необґрунтованих постанов про закриття кримінальних проваджень – 20 днів з моменту повідомлення його про таку постанову. На практиці процесуальний керівник має до 400 проваджень у своєму розпорядженні. Не завжди зустрічаються випадки на практиці не використання цього права скасування постанови. Колосальне навантаження, яке лягає на плечі все більш скороченого апарату прокуратури потребує встановлення інших термінів, або інших механізмів.

4. Практика застосування положень КПК України засвідчила негативну тенденцію використання окремих його положень як інструменту ухилення від кримінального переслідування, передусім корупціонерів. Одним із найбільш уразливих у цьому аспекті виявився інститут застави при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у кримінальному провадженні, окремі елементи якого (здебільшого розмір та умови застосування) створили передумови для його використання з метою уникнення відповідальності особами, які вчинили злочини, пов'язані з отриманням неправомірної вигоди. В країні не існує масової проблеми втечі підозрюваних, які вийшли під заставу. З іншого боку, це викликає масове, тотальне обурення населення, яке вважає, що людей, яких вчора взяли на отриманні хабара, відпускають додому. Якщо раніше був обов'язковий арешт, то тепер обов'язкова застава. Необхідно дати суддям волю, вони мають приймати рішення в повному

спектрі можливостей, від затримання на перших два місяці службовця (це необхідно зробити оперативно і при хабарництві службовця, аби вони не змогли тиснути на своїх підлеглих та свідків) до прийнятних розмірів застави не менше визначеної законодавцем суми. Успіх правоохоронної діяльності у величезній мірі залежить від довіри населення.

5. Проблеми КПК обтяжені невідповідністю визначених у ньому положень щодо прокуратури визначеними конституційними функціями. КПК потребує приведення у відповідність до ст. 131-1 Конституції України, положення якої набрали чинність у вересні минулого року і визначають повноваження прокуратури. Відповідний законопроект № 5177 уже близько року знаходиться на розгляді у Верховній Раді України (і досі не ухвалений).

– За результатами роботи було виявлено близько 100 статей КПК України, які потребували би, з точки зору робочої групи, коригування, за результатами чого в ГПУ підготували зміни, які у формі порівняльної таблиці з постатейним обґрунтуванням передано до Комітету. Зокрема запропоновано такі ключові речі:

1. Удосконалити новели про початок здійснення досудового розслідування, передбачивши, що відомості вносяться не пізніше 24 годин, але при повідомленні, яке містить достатні дані про обставини, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

2. Усунити випадки невинуватого виклику засуджених, пропонуючи їм можливість відео конференції.

3. Реалізувати повноваження сторони обвинувачення у кримінальному провадженні з метою забезпечення можливості ефективного здійснення досудового розслідування, а саме надати прокурору право відсторонювати слідчого за наявності передбачених підстав, або в разі неефективності досудового розслідування також ініціювати питання про його дисциплінарну відповідальність. Наразі вказівки процесуального керівника часто не виконуються і жодних механізмів впливу на слідчих немає.

4. Передбачити, що рішення про заміну підрозділу можуть бути прийняті органами прокуратури тільки за наявності обґрунтованих для цього підстав. Повноваження керівника органу досудового розслідування призначати іншого слідчого за умови відсторонення слідчого прокурора або з власної ініціативи, або притягнення його до дисциплінарної відповідальності.

5. Визначити статус особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, а також її права та обов'язки.

6. Передбачити особливості відводу слідчого судді та удосконалити порядок розгляду цього питання задля уникнення «сумнозвісних каруселей відводу», які забирають кілька днів задля уникнення прийняття будь-якого рішення у відведеній законодавством термін.

7. Спростити процедуру отримання дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів на стадії досудового розслідування, наділивши прокурора відповідними повноваженнями.

8. Установити правові підстави для проведення перевірок в межах здійснення досудового розслідування.

9. Уточнити підстави та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності сторони обвинувачення у кримінальному провадженні.

– Особливі очікування покладаються на якомога швидше введення в дію інституту кримінальних проступків, які мають розвантажити слідчих (за підрахунками ГПУ це

зменшить паперове навантаження на слідчих прокуратури від 75% до 50%). Це «розв'яже руки» для слідчих в ретельній, більш фаховій роботі по серйозним правопорушенням. Проект напрацьований, переданий в Комітет.

Вадим Троян, Заступник міністра внутрішніх справ України:

– Перехід від назви «міліція» до стандартів «поліції», створено орган, який став незалежним від Міністерства Внутрішніх Справ. За радянською практикою Міністр внутрішніх справ повинен призначати, головувати і вимагати від керівників поліції. Зараз поліцейські підпорядковуються лише керівнику поліції.

– Разом з КМЄС за 2 роки пройдено складний шлях, але всі результати видно: створено Національну поліцію, прибрано з доріг корумповане ДАІ і поставлено нових патрульних поліцейських; змінено сервіс в обслуговуванні; відкрито по всій Україні нові call-центри; групи швидкого реагування вже працюють у кожному селі України; прибрано МРЕО; запущено відкриті сервісні центри – також за допомоги КМЄС.

– Слідчий не може бути перевантажений. Оголошено нову стратегію реформування: стратегію реформування роботи слідчих і оперативників – щоб покращити їх роботу, необхідні зміни до законодавства, підходів в керуванні. Зараз навантаження на середнього слідчого – більше 300 справ і це дуже багато.

- Потрібно повністю змінити Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність».
- Необхідно запустити закон «Про кримінальні проступки».

Сергій Князев, Голова Національної поліції України:

– Заклик всіх дослідників, науковців, зацікавлених юристів до слідчого експерименту, який Національна поліція України проводить за ідеєю КМЄС.

– На початку року започатковано експериментальний проект у підрозділ поліції під назвою «детектив». Значно скорочено кількість оперативних працівників в одному окремо взятому райвідділі (тепер це 7 відділів поліції в окремо взятих регіонах України) задля зменшення однієї загальної проблеми – бюрократії.

– Влітку 2017 року, коли 7 підрозділів запрацювало в різних регіонах, в головному слідчому управлінні створено додаткове управління (46 штатних посад) з назвою «детективний підрозділ» під патронатом керівництва головного слідчого управління. Було проведено конкурс, 75-85% найбільш фахових та підготовлених колишніх оперативних працівників, які виявили бажання працювати та отримали статус слідчого за всіма напрямками оперативно-розшукового блоку (слідчий по економіці, слідчий за фахом кримінального розшуку, слідчий по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, слідчий по боротьбі з кіберзлочинністю і підрозділом з незаконною торгівлею людьми).

– Строки від порушення кримінального провадження до реалізації значно зменшились, підвищиться ефективність розслідування не тільки в часі, але і в якості.

– План до 2018 року – ввести в кожному обласному управлінні поліції відділи з даним детективним напрямком, маючи невеликий досвід роботи з головним слідчим управлінням.

– На закінчення будуть створені горизонтальні (рядові) підрозділи, відділи / відділення поліції; вертикальні підрозділи в кожному обласному управлінні та оперативний підрозділ у

головному слідчому управлінні. В кінці грудня всі бажаючі зможуть вивчити досвід роботи цих підрозділів. З 2018 року буде укомплектовано підрозділ в обласних апаратах.

ЕКСПЕРТНА ДИСКУСІЯ 1:

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Модератор: Андрій Кожем'якін, народний депутат України, Голова Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України

Дмитро Сторожук, Перший заступник Генерального прокурора України:

«Підвищення ефективності досудового розслідування»

- Роль та місце слідчого-оперативника (детектива) в рамках досудового слідства повинні бути чітко визначеними, а їх статус чітко прописаний в законі.
- Система досудового слідства повинна бути спрощена; розроблені механізми зменшення навантаження на слідчого/прокурора через впровадження спрощеної процедури розслідування кримінальних проступків.
- Надання прав не тільки стороні захисту, а й стороні обвинувачення;
- Можливість проведення обшуків без сторони захисту;
- Заборона визнавати як доказ отримання показань з чужих слів;
- Прокурору зручніше легалізувати свою дію ухвалою суду, але це неефективно з точки зору ефективності розслідування.

Олена Сукманова, Заступник Міністра юстиції України з питань державної реєстрації:

«Порушення прав суб'єктів господарювання працівниками правоохоронних органів під час здійснення досудового розслідування»

- Правоохоронні органи та суд повинні утримувати баланс між ефективним розслідуванням кримінальних справ та дотриманням прав людини.
- Обмеження терміну досудового розслідування – суттєва перепона, оскільки розслідування економічних злочинів потребує багато спеціальних знань.
- Адвокату захисту повинно бути надане право бути присутнім при вчиненні будь-якої слідчої/розшукової дії; якщо ця умова не дотримана, слідча/розшукова дія повинна бути визнана неправомірною.

Віталій Купрій, народний депутат України, Заступник Голови Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України:

- Викривач корупції повинен отримати статус потерпілого в кримінальному провадженні.

Олександр Бандурка, професор, академік Академії правових наук України:

«Наукове забезпечення підвищення ефективності досудового розслідування»

- Академія правових наук може розробити наукове обґрунтування оптимального навантаження слідчих/прокурорів та часових нормативів розслідування різних видів злочинів.
- Потрібно впровадити концепцію/поняття дослідчої перевірки матеріалів та відмови у відкритті кримінального провадження.
- Включити посаду слідчого в перелік юридичних професій, визначений Законом України про вищу юридичну освіту.
- Одним з можливих рішень зменшення навантаження на слідчого/прокурора може стати впровадження офіційної посади помічника слідчого.

Фабіан Ловенберг, Голова Департаменту з верховенства права КМЄС:

«Запровадження нового інституту детективів та інші цільові заходи щодо підвищення ефективності кримінального провадження»

- Потрібен баланс між правами захисту та повноваженнями сторони обвинувачення в рамках Кримінального процесуального кодексу.
- Розширена можливість використання показань учасників кримінального процесу в якості доказів, особливо у випадках протиріччя показань.
- Розширена можливість застосування певних слідчих дій до моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ст. 214 КПК).
- Збільшити термін дії постанови слідчого судді про доступ до банківської таємниці (наразі - 1 місяць).
- Суддя повинен мати право на визнання доказів допустимим, якщо вони вважають це справедливим та доцільним (ст. 17 КПК).
- В деяких випадках можуть братися до уваги свідчення, отримані від третіх осіб.
- Захист свідків є дуже важливою темою в Україні (Статті 228 та 256 чинного КПК та Закон України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”, Стаття 15).

ЕКСПЕРТНА ДИСКУСІЯ 2:

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Модератор: Валерій Карпунцов, народний депутат України, Член Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

Валерія Лутковська, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини:

«Порушення прав людини при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному процесі»

- Під час звернення до суду з клопотанням про застосування запобіжних заходів, а саме тримання під вартою, у 52% випадків прокурори використовують правову кваліфікацію і тяжкість вчинення злочину в якості аргументації клопотання. В інших 48% справ прокурори намагаються довести наявність фактичних ризиків (наявність судимостей, законного місця проживання, можливості виготовити фальшиві документи, спроб уникнути кримінальної

відповідальності тощо). Більше того, конкретні факти було наведено тільки в 41% справ. Більше ніж 30% суддів приймали рішення виключно на підставі слів прокурора.

– Крім тримання під вартою існують деякі проблеми з іншими запобіжними заходами (приклад справи, коли підозрюваний знаходився під домашнім арештом та був зобов'язаний носити електронний браслет, незважаючи на те, що строк запобіжного заходу сплив, а клопотання про його продовження не було підтверджено судом. У той же час слідчі боялись зняти з підозрюваного електронний браслет, адже були налякані представниками ГПУ не робити цього. Ситуація продовжувалась до судового розгляду справи, доки відповідне рішення не було прийнято судом. Для запобігання таким випадкам у майбутньому В. Лутковська звернулася до Генерального прокурора).

– Правоохоронні органи продовжують намагатись застосовувати старе розуміння кримінального процесуального законодавства. Тримання під вартою досі сприймається як покарання та інструмент для здійснення тиску на підозрюваного. Для того, щоб подолати таку негативну тенденцію, необхідно відповідним чином змінити менталітет.

– Відповідаючи на ремарку представника прокуратури Черкаської області щодо іншої крайності, коли суди відмовляють у застосуванні запобіжних заходів до осіб, підозрюваних у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, що може призвести до негативних наслідків, В. Лутковська наголосила, що основною функцією судів є здійснення правосуддя. У випадку, якщо прокурор не задоволений рішенням суду, він має можливість оскаржити його. Крім того, В. Лутковська акцентувала увагу на тому, що ані судді, ані прокурори не підлягають відповідальності за помилки, допущені під час обрання запобіжних заходів.

Станіслав Кравченко, Суддя Верховного суду України:

«Застосування запобіжних заходів за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року»

– Новий КПК приніс позитивні змін для всіх. Зокрема, слід відзначити відміну додаткового розслідування, збільшення кількості виправдувальних вироків, запровадження інституту визнання винуватості.

– Тримання під вартою залишається найбільш проблемним запобіжним заходом. Всі учасники процесу повинні чітко розуміти, що тримання під вартою не обов'язково веде до засудження. У зв'язку з цим слід чітко розмежовувати покарання і запобіжний захід.

– Ставлення суддів до прокурорів повинно бути критичним. Для цього необхідно змінити сприйняття і кількість задоволених клопотань щодо застосування запобіжних заходів (може бути одним з індикаторів).

Іван Ліщина, Заступник Міністра юстиції України – Уповноважений у справах Європейського суду з прав людини:

«Актуальні проблеми кримінального процесуального законодавства в практиці Європейського суду з прав людини»

– Доцільним є внесення змін до ст.ст. 315, 331 КПК у зв'язку із висновками ЄСПЛ, викладеними в пп. 30, 31 рішення від 9 жовтня 2014 у справі «Чанев проти України». Зокрема, проблема полягає у тому, що КПК чітко та точно не врегульовує питання щодо тримання

особи під вартою у період після закінчення досудового розслідування та до початку судового розгляду. Частиною 3 статті 331 КПК передбачено, що суд першої інстанції має двомісячний строк для вирішення питання щодо продовження тримання обвинуваченого під вартою, навіть якщо вже закінчився строк дії попередньої ухвали про тримання під вартою, постановленої слідчим суддею, як мало місце у справі «Чанєв проти України». Відповідно, можна зробити висновок, що чинне законодавство дозволяє продовження тримання підозрюваного під вартою без судового рішення протягом періоду тривалістю до двох місяців. Як наслідок, невідкладним є внесення змін до відповідного законодавства з метою забезпечення відповідності національного кримінального процесу вимогам статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Олександр Старинець, Прокурор прокуратури Вінницької області:

«Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: проблеми застосування та перспективи вдосконалення»

– КМЄС сприяла у розробці ряду пропозицій щодо внесення змін до КПК України, основними з яких є наступні:

- i. Розглянути можливість внесення змін до формулювання статті 208 КПК для надання уповноваженому органу можливості для затримання особи під час або після вчинення злочину, без обмеження термінами «безпосередньо після» та «щойно».
- ii. Надати можливість прокурору самостійно приймати рішення щодо застосовування таких заходів забезпечення кримінального провадження як особисте зобов'язання та особиста порука, без зобов'язання отримання дозволу слідчого судді. Зазначені заходи забезпечення кримінального провадження є такими, що обмежують права та свободи особи найменше, тому судовий контроль щодо їх застосування є необґрунтованим. Враховуючи велике навантаження на прокурора та слідчого суддю цей крок вбачається економічно та процесуально доцільним;
- iii. Враховуючи мету та доцільність у застосуванні такого заходу забезпечення кримінального провадження як застава, розглянути можливість визнати термін його дії «до вирішення справи по суті або прийняття рішення про їх скасування чи зміну». Крім того, доцільно передбачити можливість запровадження механізму перевірки коштів, які вносяться в якості застави.
- iv. Згідно ст. 176 КПК запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260, 261 Кримінального кодексу України. У випадку відмови слідчого судді застосувати вказані заходи, прокурор фактично позбавлений права застосування інших запобіжних заходів до особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину. Внесення відповідних змін до ст. 176 КПК може сприяти вирішенню проблеми.

Денис Бугай, адвокат, Президент Асоціації правників України (2013 - 2017):

«Принцип змагальності під час обрання запобіжних заходів. Чи рівні сторони?»

– Чинний КПК є дуже прогресивним. Принцип змагальності сторін може бути найкращим чином проілюстрований на прикладі такого запобіжного заходу, як тримання під вартою. Разом з тим, залишається ряд проблемних питань:

- i. ідеологічного характеру – судді час від часу допомагають прокурорам (це найкраще видно зі статистики продовження застосування такого запобіжного як тримання під вартою (93% позитивних рішень));
- ii. законодавчого характеру – підсилити принцип змагальності і розширити права сторони захисту шляхом забезпечення права адвокату проводити зустріч з клієнтом у будь-який час у будь-якому місці, право збирати доказом будь-яким незабороненим шляхом (призначати експертизу, проводити допит з дозволу особи), брати участь під розгляду клопотання про доставку до суду.

ЕКСПЕРТНА ДИСКУСІЯ 3:

ЗАПРОВАДЖЕННЯ СПРОЩЕНОГО ПОРЯДКУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Модератор: Антон Геращенко, народний депутат України, Секретар Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

Микола Хавронюк, Директор з наукового розвитку Центру політико-правових реформ:

«Пропозиції для удосконалення нормативно-правової бази (щодо запровадження кримінальних проступків та спрощеного порядку їх розслідування)»

– На даний час існує два законопроекти, які умовно можна назвати «про кримінальні проступки та порядок їх розслідування» під №7279 та 7279-1;

– Відповідно до законопроекту №7279, 72 склади злочинів невеликої тяжкості, тобто 40% всіх злочинів, перетворено у злочини середньої тяжкості, таким чином КК стає більш «суворішим», що суперечить загальносвітовому тренду на гуманізацію кримінальної відповідальності, згідно якого у всьому світі намагаються замінити покарання у вигляді позбавлення волі на альтернативні види покарання, а саме покарання намагаються замінити заходами кримінально правового впливу та іншими методами, щоб залишити особу членом суспільства.

– За законопроектом №7279, у КК залишається 104 види кримінальних проступків і додається ще 5 нових складів проступків, це ті діяння, які органи дізнання мають розслідувати у 48 годинний строк, а якщо особа не визнає своєї вини, то тоді цей строк може бути продовжений до 20 днів.

– У більшості випадків, в такій короткий термін (20 днів) провести досудове розслідування неможливе, оскільки необхідно проведення судово-медичних, психологічних, трасологічних та інших експертиз, тож завершити досудове розслідування проступку неможливо.

– Спрощений порядок розслідування полягає у наступному:

- i. Вина особи доводиться за допомогою «додаткових» джерел доказів, а саме пояснення особи, яка притягається до відповідальності, освідчування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів.
 - ii. Можливе затримання особи.
 - iii. Матеріали кримінального провадження відкриваються в суді, виключно на стадії підготовчого засідання.
- Проектом передбачено нові органи дізнання, які мають бути створені в усіх органах, у тому числі НАБУ і СБУ.
- Відсутні законодавчі акти, які визначали б кваліфікаційні вимоги до співробітників органів дізнання.
- В законопроекті 7279-1 характерно те, що проступок:
- i. Карається максимум арештом і лише у небагатьох випадках.
 - ii. Велику частину злочинів за проектом 7279-1 перетворено у проступки, що призведе до зменшення навантаження на судово-кримінальну систему.
 - iii. Немає необхідності створювати нові підрозділи дізнання.
 - iv. Пропонується визначити єдині кваліфікаційні ознаки для злочинів задля того, щоб кожен слідчий, прокурор, слідчий-суддя спирались на єдині стандарти.
 - v. Передбачено виключення 45 статей з КК та 47 статей з КУпАП, що дублюють статті КК.
- Рекомендація вивчити обидва законопроекти з метою нівелювання вад основного законопроекту за допомогою альтернативного.

Віталій Невгад, Заступник Голови Національної поліції України – Начальник Головного слідчого управління:

«Проблематика досудового розслідування проступків. Статистика та шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання»

- За 10 місяців 2017 року органами поліції зареєстровано 5 611 000 звернень, що свідчить про те, що поліція відкрита до будь-яких звернень та реагує на всі звернення, що до неї надходять. Зазначені звернення можуть просто містити інформацію про кримінальне правопорушення, або звернення громадянина з будь-якою інформацією до правоохоронних органів, поліція всі звернення фіксує та відповідно реагує на них.
- 950 000 повідомлень містять ознаки кримінальних правопорушень.
- В провадженні НПУ перебуває 1 800 000 кримінальних проваджень і навантаження на одного слідчого досить суттєве. В середньому на одного слідчого перепадає 300 кримінальних проваджень.
- 1 800 000 проваджень, що перебувають в НПУ за 10 місяців – 105 000 кримінальних проваджень було спрямовано до суду. 650 000 кримінальних проваджень було закрито.
- Заклик до законодавців спростити процедуру розслідування певної категорії злочинів, що пришвидшить порядок проведення досудового розслідування і зменшить навантаження.

- За статистикою, 480 000 кримінальних проваджень – це дрібні крадіжки (ч. 1 ст. 185 КК України), які за минулого КПК розслідувались за протокольною формою – 130 000 закритих злочинів такої категорії.
- НПУ разом з ГПУ пропонує, а Комітет підтримав, запровадження спрощеного порядку досудового розслідування злочинів невеликої тяжкості.
- Характеристика злочинів:
 - i. ч. 1 ст. 185 КК України - 480 тисяч;
 - ii. ч. 1 ст. 190 КК України – 150 тисяч;
 - iii. ч. 1 ст. 309 КК України – 50 тисяч,
 - iv. ч. 1 ст. 125 КК України – 120 тисяч,
- вказана кількість кримінальних проваджень може розслідуватись за спрощеною процедурою.
- Прийняття законопроекту «Про проступки» та запровадження спрощеної процедури досудового розслідування проступків скоротить строки розслідування і значно спростить судовий розгляд.
- Щодо експерименту про об'єднання слідчих та оперативних підрозділів: НПУ готова реформуватись, йти вперед та виконувати функції, які покладені на неї. Також вивчається досвід інших країн, який направлений на дотримання законності, розкриття та розслідування злочинів і втілюється передовий досвід у діяльності НПУ. На даний час проходить експеримент на низовій ланці територіальних підрозділах, відділах, відділеннях та в ГСУ. НПУ розробляє концепцію для запровадження експерименту на середній ланці, тобто в обласних управліннях для аналізу прогресу та проблем, які виникають у НПУ.

Пропозиції:

1. Збільшення розміру, з якого настає кримінальна відповідальність по майнових злочинах до одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що переведе майже 55 000 кримінальних проваджень до категорії адміністративної відповідальності.
2. Необхідність перевести відповідальність за керування транспортними засобами в стані алкогольного сп'яніння з адміністративного правопорушення в категорію злочинів.
 - За 2017 рік скоєно 2416 ДТП із загибеллю людей; 200 ДТП, де загинуло дві і більше особи, 421 водій – із кількості вищезазначених ДТП, із них 18% перебували в стані алкогольного сп'яніння.

Тарас Созанський, Перший проректор Львівського державного університету внутрішніх справ, доцент:

«Концепція реформування законодавства про публічні правопорушення в Україні»

- Повідомлено, що недержавна організація «Львівський форум кримінальної юстиції» розробила концепцію кодексу публічних правопорушень.
- «Львівським форумом кримінальної юстиції» пропонується Кодекс про публічні правопорушення в яких є 3 складових, а саме злочини – як найтяжча форма прояву публічного правопорушення, є проступки, яких найбільше, і є місцеві правопорушення, які є незначні – на даний час прописані у КУпАП, та вчиняються в основному на місцевому рівні.
- Необхідність посилювати відповідальність з керування транспортним засобом у стані сп'яніння.
- Концепцією про публічні правопорушення також регулюються процесуальні питання. Ідея полягає в тому, що це є один нормативно-правовий акт, який узгодить між собою всю групу суспільних відносин, які на даний час перебувають у різних кодексах

(адміністративному та кримінальному). Для кожної категорії буде своя процедура розслідування;

Віктор Єльцов, Заступник голови Апеляційного суду Черкаської області:

«Окремі аспекти впровадження спрощеної форми розслідування кримінальних проступків»

- Спрощена форма досудового розслідування необхідна для зменшення навантаження на слідчих та внесення даних до ЄРДР.
- Існує проблема призначення покарання за злочини невеликої тяжкості, якщо вони вчинені особою, яка перебуває на випробувальному терміні (акумулюється покарання).
- Для спрощеного досудового розслідування, необхідно ввести інститут дізнавачів, та врегулювати це спеціальним законом.
- Необхідно врегулювати порядок обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для не тяжких злочинів та проступків. Оскільки КПК не передбачає застосування запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою, однак якщо особа вчинила злочин невеликої тяжкості перебуваючи при цьому на випробувальному терміні, то застосування запобіжного заходу в вигляді тримання під вартою дозволяється.
- Незрозумілість положення законопроекту №7279, де зазначається, що відкриття матеріалів кримінального провадження здійснюється суддею за своєю ухвалою, що зобов'язує орган дізнання ознайомити сторони з матеріалами провадження. Вказане положення лише обтяжить суд непотрібною роботою.

Пропозиції:

1. Необхідне чітко врегулювати питання внесення до ЄРДР проваджень про проступки, чіткий список слідчих дій, що може проводити дізнавач, та питання повідомлення про підозру.
2. Необхідно залишити повноваження щодо відкриття матеріалів кримінального провадження за органом дізнання та надати повноваження ознайомлювати з матеріалами провадження сторін.
3. Необхідно зважити пропозицію підняти мінімальну суму з якого наступає відповідальність, оскільки рецидиви крадіжки менше порогу кримінальної відповідальності не будуть підпадати під відповідальність.

Анжела Стрижевська, Заступник Генерального Прокурора України:

«Запровадження спрощеного порядку розслідування правопорушень»

- Законопроект, який не був прийнятний ВРУ, щодо кримінальних проступків мав багато критичних зауважень, як від представників наукових закладів, правоохоронних органів, так і Європейських інститутів.
- Відповідно до Конституції України, існує кримінальна, дисциплінарна, цивільно-правова та адміністративна відповідальності. Необхідно зрозуміти яка відповідальність буде наступати за публічні правопорушення, оскільки необхідно визначитись з органами, які будуть застосовувати до правопорушників заходи впливу.
- Через невизначеність законопроектів страждають практичні підрозділи. Ця проблема підкреслюються і рішеннями Європейського суду з прав людини. На підставі цього, практичним працівникам необхідний закон, який буде зрозумілим, як щодо формулювань його положень, так і щодо суб'єктів застосування цих положень.

– ГПУ та МВС відриті до пропозицій, поліпшення положень законопроекту №7279 та на даний час однією з актуальних проблем є порозуміння щодо термінології, яка вживається в законі.

– В Комітеті плануються плідні обговорення, як основного так і альтернативного законопроекту, щодо вдосконалення положень та прийняття кінцевого продукту.

– Стосовно впровадження детективів – краще мати кваліфікованих слідчих та оперативних співробітників.

Антон Геращенко, народний депутат України, Секретар Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності:

– Запропоновано всім присутнім в залі, у кого є пропозиції щодо вдосконалення законопроектів, надіслати їх до Комітету ВРУ з питань законодавчого забезпечення правоохоронних органів, який буде їх розглядати.

– Пропозиція до «Львівського форуму кримінальної юстиції» надіслати їх законопроект до Комітету.

ЕКСПЕРТНА ДИСКУСІЯ 4:

ОСОБЛИВІ ПОРЯДКИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ. СПЕЦІАЛЬНЕ ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СПЕЦІАЛЬНЕ СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ (IN ABSENTIA)

Модератор: Леонід Ємець, народний депутат України, Перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя

Світлана Шаренко, Голова Київського районного суду м. Харкова:

«Кримінальне провадження на підставі угод та кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: проблемні аспекти»

– Велике надбання КПК України це ст.23 КПК – «Безпосередність». Показання даються усно. Суди перестали чути скарги на застосування тортур, в тому числі скарги до ЄСПЛ. Завдяки нормам ст.23 КПК втратило сенс застосовувати насильство на етапі досудового розслідування.

– Друге питання – перегляд процедури щодо дачі санкції на проведення обшуку. Була пропозиція про необхідність застосування заходів технічної фіксації. Це хибна позиція, тому що порушено право слідчого на таємницю слідства в певний час. Слідчий суддя досліджує матеріали негласних слідчих дій і потім в сукупності з іншими доказами приймає рішення надати чи не надати дозвілля. Пропонується, щоб процедура закритого судового засідання була під фіксацію, і право на отримання диску мають сторони. Цим самим слідчий буде перебувати в нерівних умовах зі стороною захисту. Слідчий постійно знаходиться під контролем і залишається без механізмів.

– Угода – це велике надбання. Процедура укладення угоди потерпілого з підозрюваним може бути застосована по злочинах невеликої, легкої або середньої тяжкості, але угода між прокурором і підозрюваним може бути відносно тяжких злочинів. Вважається за можливе дозволити угоду по тяжких злочинах між потерпілим і підозрюваним. Це може піти на користь потерпілому. Особа, яку засудили по угоді, відчуває необхідність її виконання, бо інакше вона буде скасована.

– Процедура скасування. Визначаючи цю процедуру однією статтею КПК, законодавець не визначив про яке невиконання йде мова (яких умов угоди – чи абсолютно повністю, чи частково). Ст. 476 КПК потребує доопрацювання. Більш того, в ч. 5 зазначено: в разі, якщо особа умисно не виконує угоду, то є підстава для притягнення її до відповідальності. Тобто це означає, що невиконання (ч.1) може бути і неумисним. Повинна бути чіткіша визначеність з цього питання.

– Справи приватного обвинувачення. Їх завжди відносять ментально до дуже простих справ. Але насправді вони, як і справи про тяжкі злочини, є найбільш складними (вбивство на побутовому підґрунті, де завжди немає свідків). Це означає, що справа приватного обвинувачення може бути розпочата тільки при наявності заяви потерпілого. Згідно ст. 60 будь яка особа може бути заявником і не визначено, що це має бути особа по справам приватного обвинувачення. Необхідно визначити, що з заявою може звертатися будь-яка особа, а потім встановлюється думка потерпілого. Треба уточнити, переглянути цю норму.

– Новела законодавця, - справи, пов'язані з ювенальною юстицією – досудова доповідь. Це слушна пропозиція, важлива і суттєво значна у процесі збору інформації інспектором пробації. Але допущена помилка само в місці розташування цієї вимоги. Сьогодні зазначено, що під час підготовки судового слухання в суді, за ініціативою сторін або за ініціативою суду, треба звернутися до органу пробації з пропозицією надати доповідь щодо можливого покарання та виду його призначення. Якщо це запросить захисник або прокурор, - це абсолютно нормально. Але не можна порушувати принцип змагальності тим, що зобов'язувати суд пропонувати органу пробації визначитися з покаранням відносно особи. Це є порушення принципу безпосередності і тому цю процедуру треба перенести до стадії досудового розслідування в частині визначення місця збору відомостей про особу. В такому випадку і у слідчого буде час, і у органу пробації буде час для того, щоб надати цей висновок тоді, коли справа буде спрямована до суду.

Андро Гігаурі, Експерт з питань правосуддя у справах дітей ЮНІСЕФ:

«Медіація – відновлювальне правосуддя для неповнолітніх»

– Мета вироку, на думку юристів, щоб особа більше не скоювала злочину. Що стосується ювенальної юстиції, треба враховувати дещо інше. Треба забезпечити неповнолітнім найкраще майбутнє, щоб вони не скоювали правопорушень в майбутньому. Засудження дітей до ув'язнення, це не найкращий вибір. Часто для покарання дітей застосовують штрафи, які сплачують батьки.

– Концепція дивергенції перевіряється зараз в Україні як новий підхід. Кримінальна юстиція для дітей повинна мати виховний характер. Тобто коли дитина проходить через кримінальний процес, через допити, через судовий розгляд, необхідно переконатися в тому, що малолітні розуміють суть їх правопорушення, що таке антисоціальна поведінка і що таке постраждала, потерпіла особа. На ці запитання намагається дати відповідь відновлювальне правосуддя, покликане забезпечити найкращі альтернативи для дітей. ЮНІСЕФ намагається вилучити дитину із системи кримінального правосуддя на ранніх етапах. Якщо це можна зробити на етапі слідства, то робиться на етапі слідства; якщо на етапі судового розгляду, то на етапі судового розгляду, тобто, по можливості, якомога раніше.

– Звісно відновлювальне правосуддя може застосовуватися і для проступків. А саме в школах, де виникають конфлікти у дітей, а також може застосовуватися і до легких и середньої тяжкості злочинів. Отже прокурор приймає рішення вилучити дитину з системи

кримінального провадження і не застосовувати ті норми, що застосовуються до дорослої людини. При цьому треба дати відповідь на два запитання – критерії, які рекомендує ЮНІСЕФ:

1. Що найкраще для дитини, які у неї інтереси?
 2. Який суспільний інтерес, що краще для суспільства?
- Якщо є аргументи на користь дивергенції, тоді таке рішення відповідно приймається.
 - Коли діти забираються із кримінального провадження і вибираються альтернативні методи, економиться багато коштів. Але також знижується рівень рецидивів серед дітей і цьому є докази у всьому світі.
 - Підхід до дитини має бути комплексним. З початку – оцінка фізіологічного та психологічного стану, яка проводиться спеціалістом, та оцінка впливу на дитину різноманітних чинників. ЮНІСЕФ має спеціальні медіаційні центри.
 - Є надії на два законопроекти стосовно медіації, що очікують розгляду у Верховній Раді. В Україні бракує таких спеціалістів як медіатори, які можуть знайти спільну мову з обома сторонами. Медіація передбачає зустріч між правопорушником і потерпілим, під час якої досягається угода між сторонами. Потім справа передається до суду, де вона закривається.
 - ЮНІСЕФ наразі працює з Міністерством юстиції України та іншими інституціями, щоб застосовувати відновлювальне правосуддя, дивергенцію та медіацію не тільки в проступках, але і в інших кримінальних правопорушеннях.

Віталій Гацелюк, Менеджер програми Координатора проектів ОБСЄ в Україні з правової реформи:

«Проблемні питання спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження»

– «Інститути спеціального досудового розслідування і спеціального судового провадження розроблені у 2014 році. Офіс координатора ОБСЄ в Україні у рамках проектного співробітництва з Комітетом з Європейської Інтеграції надав свій висновок на відповідний законопроект № 4448-А.

– Потрібно керуватися відповідним рішенням Європейського Суду щодо практики застосування цих норм закону. Існують рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи 1972-го року і рамкове рішення Ради ЄС 2002 року, які надають можливість зрозуміти з точки зору європейських партнерів та суті конвенції, і змісту права людини на справедливий суд. А також яким чином могло здійснюватися провадження *«in absentia»*, (тобто за відсутністю підозрюваного чи обвинуваченого).

– Особа має надати поінформовану добровільну згоду на здійснення такого провадження, чітко зрозуміючи на що вона дає згоду, в чому її звинувачують. Також особа має бути належним чином повідомлена про зміст обвинувачення, про те, коли, де і як відбудеться судове засідання чи, відповідно, досудове розслідування. Особа має розуміти чітко наслідки своєї неявки. Особа повинна мати можливість апеляційного оскарження і це має бути не простий апеляційний перегляд, а перегляд який уможливує належним чином дослідити всі докази вже за присутністю цієї особи. Безумовно особа повинна давати згоду добровільно, а не під впливом тих чи інших зовнішніх чи внутрішніх факторів.

– Суд при прийнятті рішення має з'ясувати можливість чи неможливість такого провадження.

– Практичний досвід провадження «*in absentia*» стосовно правопорушень скоєних в зоні конфлікту на сході країни дозволяє застосування 2-х законів, які дозволяють поширювати норми КПК стосовно провадження «*in absentia*» на злочини, які вчинені на території України особами, які на даний момент перебувають на території України. Таким чином відбувається певна підміна понять і цей інструмент використовується для спрощення діяльності правоохоронних органів, що само по собі – не погано, але при цьому створюються умови для порушення прав людини».

Валентина Михайленко, Заступник керівника управління – Керівник відділу з питань дотримання прав дитини Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини:

«Про деякі аспекти захисту прав та інтересів дітей у кримінальному законодавстві».

– Комітетом ООН з справ дитини неодноразово наголошувалося на тому, що реформування системи правосуддя дружнього до дитини в Україні здійснюється дуже повільно. Не впроваджуються служби пробації щодо неповнолітніх, відсутня медіація, діти не отримують належних послуг і в результаті чого повторно скоюють правопорушення.

– КПК потребує доопрацювання до повної відповідності факультативному протоколу до конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції, дитячої порнографії та концепції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення.

– Зокрема норми кодексу не передбачають участі в слідчо-розшукових діях та під час судового розгляду повнолітніх осіб, яким діти довіряють.

– Не забезпечується уникнення контакту між свідком, потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим в приміщеннях правоохоронних та судових органів, що передбачає норми конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації.

– Необхідно розробити нові форми опитування дитини – жертви, дитини – свідка, проведення слідчих дій з дітьми в окремих приміщеннях, облаштованих кімнатах (так звані «зелені кімнати»). Такі «зелені кімнати» мають створюватися в центрах соціально психологічної реабілітації дітей, центрах соціальних служб дітей та молоді.

– До КПК має бути включено роль, яку мають відігравати психолог і педагог. Як правило, це є безмовні свідки і які не захищають інтереси дітей.

– Позитивним кроком стосовно захисту прав дітей, звичайно є прийняття закону про пробацію. Але говорити про ефективність роботи органів пробації ще зарано. Слід зазначити, що служба пробації передбачена для дітей від 14 до 18 років. Відсутня регуляція щодо дітей, які скоїли правопорушення і не досягли 14 років. Не розвивається ринок послуг надання соціальної адаптації таким дітям.

– Виникають труднощі в ідентифікації дитини як жертви. Не аналізуються причини потрапляння дітей до притулків та центрів соціально-психічної реабілітації. Соціальний супровід родини здійснюється за згодою батьків (якщо самі батьки є кривдниками, то, звичайно, вони такої згоди не дадуть), законних представників.

– Потрібно звернути увагу на те, як забезпечуються права дітей, які перебувають в слідчому ізоляторі, особливо право дитини на освіту. Моніторинговий візит до київського СІЗО свідчить про те, що цього права не дотримуються. Потрібно прийняти законодавчий або

нормативно-правовий акт, або хоча б рекомендації на рівні трьох міністерств (Міністерства освіти, Міністерства юстиції та МВС).

Володимир Сущенко, Голова правління Експертного центру з прав людини:

«Затримання особи: проблеми та виклики»

– Презентував дослідження «Права людини за зачиненими дверима», яке проводилося в шести регіонах України. Зміст дослідження (більше 300 сторінок) розміщено на сайті фонду «Відродження».

– Нещодавно був завершений звіт про процесуальне керівництво прокуратурою досудовим розслідуванням, в якому є цікаві висновки, рекомендації, що можуть бути використані тими, хто займається удосконаленням КПК.

– Недоліки, які мають місце в результаті втілення, реалізації цього кодексу в першу чергу пов'язані з тим, що кодекс та багато інших законодавчих актів вводиться в дію без належної підготовки тих, хто має їх реалізовувати, про що говорилося ще у 2007 році.

Оксана Дитинко, адвокат:

«Заочне кримінальне провадження»

– Стосовно можливості здійснення заочного кримінального провадження в Україні:

- в усіх європейських країнах заочна процедура можлива лише щодо проступків, тобто невеликих злочинів, про які йшла мова в попередній дискусії. На жаль, той інститут заочного провадження, який існує в Україні йде в розріз з тими критеріями, про які говорив пан Віталій Гацелюк. В Україні заочний процес передбачений за тяжкі та особливо тяжкі злочини, за які встановлено покарання від 10 років позбавлення волі, при чому половина з цих злочинів передбачає повну конфіскацію майна особи.

– Існують серйозні проблеми застосування цього інституту:

- i. Насамперед, істотне порушення фундаментального права особи на справедливий суд під час здійснення цього провадження.
- ii. В діючому КПК немає обов'язку сторони обвинувачення повідомляти належним чином особу про суть обвинувачення.
- iii. В Україні наданий дозвіл на заочне досудове розслідування, який відсутній в європейських країнах. Достатнім є надіслати за місцем реєстрації повідомлення про підозру і звернутися до суду за отриманням дозволу на заочне розслідування. Тобто на ранній стадії досудового розслідування, коли ще не проведена вся процедура, не зібрані докази, надано право стороні обвинувачення ініціювати даний процес.
- iv. В Україні відсутня заборона розпочинати зазначений процес без проведення процедури екстрадиції. На практиці стороною обвинувачення не береться до уваги факт проживання підозрюваного на території іншої держави, а інколи і наявність громадянства іншої держави. Незважаючи на це сторона обвинувачення починає заочне розслідування.
- v. Такого інституту на стадії досудового розслідування не повинно бути. За зразком усіх європейських країн, у виняткових випадках, можливо запровадити заочний судовий розгляд (повністю проведено розслідування, зібрані докази, прокурор прийняв рішення про пред'явлення остаточного обвинувачення, і лише суд може

вирішити чи можливо розглянути справу без участі особи). При цьому має бути встановлено, по-перше, що особа знає про суть обвинувачення і, по-друге, що вона умисно переховується від правосуддя.

Основні пропозиції:

1. Запровадити виключно заочний судовий розгляд.
2. Зобов'язати сторону обвинувачення вживати заходи в рамках міжнародної правової допомоги (всі процедури вже закріплені в чинному КПК України, однак існують складнощі з їх виконанням на практиці).
3. Неможливість заочного судового розгляду без проведення процедури екстрадиції, у разі якщо відоме місце проживання особи в іншій країні).
4. Право на повторний розгляд справи якщо винесений заочний вирок не передбачено у вітчизняному законодавстві (передбачено лише право на апеляційний розгляд в обмеженому вигляді)
5. Особа повинна знати про суть остаточного обвинувачення; про те, що відбувається судовий процес і цей процес має бути проведений обов'язково за її участю.
6. Необхідно вносити ґрунтовні зміни для забезпечення змагального кримінального процесу».

ЕКСПЕРТНА ДИСКУСІЯ 5:

ЗАХИСТ ПРАВ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ПОТЕРПІЛИХ ВІД ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Модератор: Леонід Ємець, народний депутат України, Перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя

Юрій Хім'як, Заступник начальника науково-експертного управління – Начальник відділу нормативно-правової роботи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ:

«Окремі проблемні питання захисту прав потерпілих як складова реалізації завдань кримінального провадження»

– Протягом кількох років з початку дії нового КПК частка угод про визнання винуватості і угод про примирення була орієнтовно 20 % від всієї кількості проваджень (кількість угод обох видів була приблизно однаковою). Однак у 2016 році та за 10 місяців 2017 року ця кількість зменшилася до 11 %. Наприклад, у 2016 році вона становила 16 000 угод.

– Угода є ефективним способом забезпечення прав потерпілих. Однак існують суттєві зловживання. Суди використовують статтю 69 КК України (пом'якшувальні обставини) для того, щоб призначити покарання нижче від найнижчої межі. Іноді доходить до того, що завдяки застосуванню цієї статті у випадках тяжких злочинів вдається «опуститися» до 5 років позбавлення волі, що дозволяє застосувати статтю 75 (звільнення від відбування покарання з випробуванням). Таким чином замість понесення реального покарання, особа звільняється з іспитовим строком навіть від тяжких злочинів. Частка застосування 75 статті по тяжких злочинах є значною та досягає 70% випадків.

Пропозиції законодавчих змін:

1. Змінити КК так, щоб обов'язковою умовою для застосування статті 69 та статті 75 було відшкодування шкоди потерпілому.

2. Удосконалити КПК, щоб потерпілий міг мати більший вплив на процес призначення покарання. Адже чинний КПК передбачає тільки можливість висловлювати свою думку щодо покарання, яке потрібно призначити. Особливо актуальною можливістю такого впливу є у випадку застосування статті 69 та статті 75 КК. За допомогою цих статей суд іноді фактично звільняє від покарання за тяжкий злочин правопорушника, що йде врозріз з інтересами потерпілого.

3. Варто порушити питання про встановлення такої умови як відшкодування шкоди потерпілим при прийнятті законів про застосування амністії.

Вероніка Крісткова, Старший радник КМЄС з питань правової реформи:

«Посилення захисту прав потерпілих від злочинів»¹

Пропозиції законодавчих змін:

1. Удосконалити КПК в частині визнання потерпілим.
2. Запровадити концепцію попередження вторинної віктимізації потерпілих.
3. Закріпити поняття «вразливий потерпілий» та передбачити гарантії для кращого захисту прав цієї категорії потерпілих.
4. Закріпити норми з метою зведення до мінімуму кількості та тривалості допитів, а також медичних обстежень.
5. Впровадити удосконалені процесуальні механізми відшкодування шкоди потерпілим (використання застави для компенсації, прийняття до уваги намагання відшкодувати шкоду у питанні призначення покарання).
6. Передбачити можливість заслуховування суддею думки потерпілого щодо обрання запобіжного заходу.
7. Створити можливість для потерпілих супроводжуватися особою на вибір (на додаток до захисника).

Євген Грушовець, адвокат, член Ради комітету з кримінального та кримінально-процесуального права АПУ, член Ради громадського контролю НАБУ:

«Захист прав потерпілих: надані можливості в Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 р. та реалії практики»

– Фокус на ролі адвоката у представництві потерпілого. Адвокат має деякі механізми впливу на процес розслідування. У цьому контексті, адвокат може значною мірою допомагати слідчому, але для цього є дві головні передумови: наявність витягу з ЄРДР про реєстрацію злочину та пам'ятки про права потерпілого (яка по суті є єдиним підтвердженням статусу потерпілого).

¹ Детальні пропозиції законодавчих змін були надіслані до Комітету у письмовому вигляді, тому тут наводяться тільки окремі тези виступу.

– Наведено успішні приклади використання окремих норм КПК для захисту потерпілих. Зокрема, йдеться про надання слідчим суддею доступу до різних документів, які є в наявності у правопорушника, або ж, наприклад, доступу до інформації мобільних операторів щодо місць перебування конкретного абонента.

Пропозиції законодавчих змін:

1. Посилити роль адвоката для впливу на процес просування досудового розслідування. Надати йому більше можливостей з цього приводу, наприклад, для самостійного збирання доказів.

2. Створити механізми отримання відшкодування шкоди на якомога більш ранніх етапах розслідування замість того, щоб чекати роками на вирок суду та задоволення цивільного позову.

3. Зменшити навантаження на суди та підвищити роль і можливості слідчих суддів задля посилення можливостей адвоката на етапі досудового розслідування.